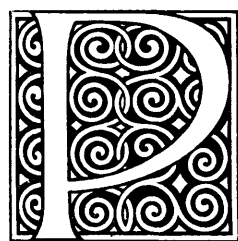

Helbing Ferenc eredeti rajza.

ÁLTALÁNOS VISSZAVONULÁS SZERBIÁBÓL.

otiorek tábornagy tehát elrendelte a balkáni haderő általános visszavonulását. A rendelet természetesen csak az Arangyelovácnál és Belgrádtól délre helytálló csapatoknak szólhatott: az uzsicei és gornimilanováci csoportok amúgy is gyors iramban hátráltak saját határaink felé, miközben helyenként emberben és anyagban elég jelentékeny veszteség érte őket. Valjevót rohamosan kiürítették, otthagynva néhány tábori kórházat több ezer sebesülttel. A vidék, amelyet olyan bámulatos lendülettel hódítottak meg diadalmas katonáink, most egyszerre futni látta a hősokeket. Még szerencse volt, hogy a szerbek itt aránylag lassan nyomultak csapataink nyomába. Annál válságosabb volt a Gorni Milanováctól hátráló csoport helyzete s valóban ezt érték a legnagyobb veszteségek is.

Amily súlyos volt a helyzet déli szárnyunkon, olyan nyugodtan és rendben folyt le visszavonulásunk Arangyelovác alól. Ezek a csapatok ugyanazon az úton tértek vissza, amelyen a Kolubarán túlra előnyomultak: tehát a Száva-vidék és Macsó irányában. Ahol a szerbek követték őket, ott nehéz

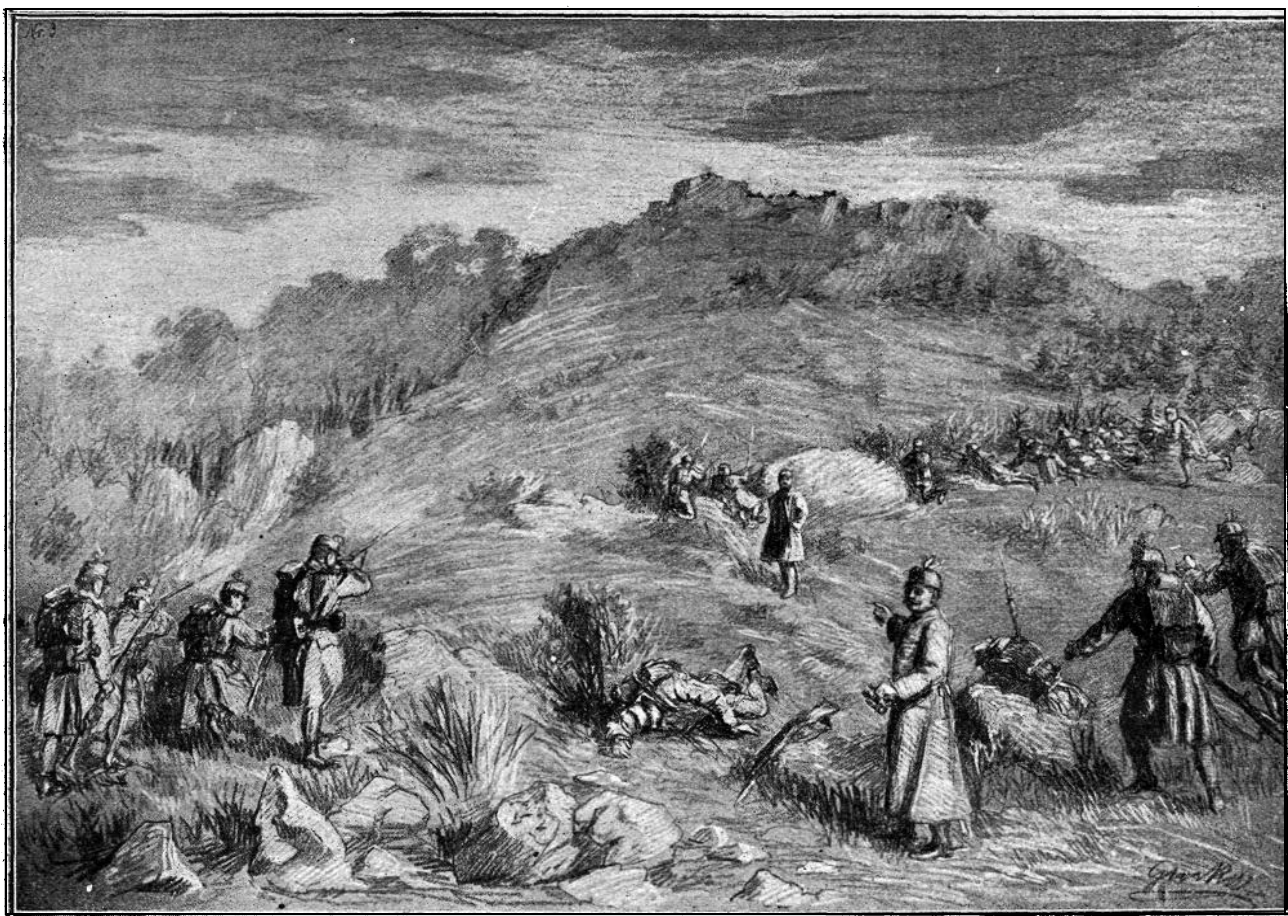
helyzetük, lőszerhiányuk mellett is sikeres utóvédharcokat vívtak.

Ezzel a visszavonulással természetesen a Belgrádtól délre harcoló Frank Liboriusz-féle seregrésznek is fel kellett adnia a küzdelmet s visszavonulnia Belgrád felé. Potiorek és Frank tábornokok eleinte úgy tervezték, hogy Belgrádot az általános visszavonulás közepette is megtartják. Ám csakhamar be kellett látniok, hogy az általános helyzetben ez csak szörnyű áldozatokkal, vagy talán még úgy sem volna lehetséges. A katonáknak teljes kimerültségük folytán pihenőre volt szükségük, nem lehetett kiszolgáltatni őket azoknak a súlyos harcoknak,

Kimerült katona Szerbiában.

Bálint János felvétele.

A 38. gyalogezred 1. zászlóaljának támadása a Malován-hegy ellen, 1914 december 9-én. A sikerült támadás alkalmával 8 ágyút zsákmányoltunk.

Glock Tivadar százados rajza.

amelyeket a Belgrád visszafoglalására mindenfelől tóduló szerbekkel kétségtelenül meg kellett volna vívniok. Ezért tehát a hadvezetőség rendelkezésére csapataink harc nélkül kiürítették Belgrádot, miután az utánuk nyomuló szerbekkel Belgrádtól délre még győzelmes harcokat vívtak. Egy orvos, aki a 21. vadászzászlóaljat kísérte, ezt írja egy berlini újságban:

»A csapatok még nem tudtak déli hadseregünk visszavonulásáról. A 38. és 68. gyalogezredeknek és a 21-es vadászoknak még sikerült a Malován-hegyet rohammal elfoglalniok s ott 10 ágyút zsákmányolniok. Egyszerre azonban oldaltámadás ért bennünket s megkezdődött a visszavonulás. Még két ízben szállottunk szembe az ellenséggel, utoljára közvetlenül Belgrád alatt, ahol még két gépfegyvert zsákmányoltunk és 42 szerbet elfogtunk. Ebben az állásban kitarítottunk, amíg az utolsó ágyú és tréncoksi is áthaladt a hídon, amelyet a mi csapatunk mögött azután felrobbantottak. 46 órai folytonos harc és menetelés után érkezünk Zimonyba.«

Az orvos megrajzolta képet kiegészítik a visszavonult balkáni sereg számos katonájának és tisztjének elbeszélései, melyek szerint a csapatainkat követő szerbeket még közvetlen a hátfolyók mentén súlyos veszteségek érték, különösen tüzéségünk részéről, mely mindenütt szilárd magatartással fedezte visszavonulásunkat. Ily módon a Belgrád és Arangyelovac körül harcoló csapataink úgyszólván egészen, a déli csoportoknak is jelentékeny része szerencsésen elérte határainkat s biztonságba került a hazai területen. A visszavonuló hadsereg hátrálása közben bár mindenképpen jelentős, de a harctéri helyzethez és a rossz időjáráshoz képest nem túlnagy veszteséget szenvedett. Ami zsákmány — kivált ágyú — az ellenség kezébe jutott, azt nem harcolva vették el tőlünk, az ott rekedt elmozdíthatlanul a szerbiai hírhedt kátyúvilágban.

Csapataink, alig hogy hazai területre értek, állást foglaltak a határok mentén, hogy ha kell a szerbek utánnyomulását itt megállítsák. Erre azonban itt nem került a sor: csak jelen-

téktelen csatározás folyt itt-ott a határok mentén. A szerb hadsereg pyrrhusi eredményt ért el: kitértünk ugyan előle, de borzasztó állapotban, megtizedelve, összeroppanva hagytuk ott a balkáni csatatéren.

Ám mindez nem változtatott a valóságon, hogy három hónapi bámulatos, önfeláldozó, páratlan diadalokkal teljes küzdelemnek minden gyümölcse rövid egy hét alatt odaveszett: a meghódított nagy darab szerb terület, a leigázott ellenséges főváros visszakerült az eddig legyőzöttek kezébe, és Sándor szerb trónörökös csapatai élén újra bevonulhatott Belgrádba.

A VISSZAVONULÁS HATÁSA.

Amilyen nagy volt az öröm balkáni seregünk diadalainálunk, amilyen nagy volt a megdöbbenés Szerbia összeomlásán ellenségeinknél, olyan rendkívüli volt a visszavonulás hatása mindenfelé. Pár nappal előbb az egész világ, még az orosz katonai szakértők is, elismerték katonáink és hadműveleteink kiválóságát, melyet, mint mondták, nem számbeli fölényvel, hanem a stratégiai vezetés és a vitézség erejével érték el. Pár nappal előbb még Szerbia összeomlásáról beszélt az ántánt egész sajtója, s most egyszerre Szerbia »hallatlan« győzelmétől lett hangos ellenségeink táborá. Nem volt kisebb a hatás a semlegesek, kivált a balkáni kis államok népei körében sem. Romában, hol győzelmes előnyomulásunk megerősítette s újabb határozott megnyilatkozásra készítette a semleges irányzatot november végén, Szerbiából való kivonulásunk nyomán egyszerre újult erővel indult meg az oroszbarát-mozgalom.

Maga Szerbia, mely eddig nyomott helyzetben volt Bulgáriával szemben, egyszerre merészebb lett, s most már végleg és ridegen elzárkózott azok elől a bolgár követelések elől, amelyek tárgyalására néhány nap előtt még hajlandónak látszott. E kedvezőtlen mellékhatásokon felül nem hozta meg visszavonulásunk azt az egyetlen jó következményt, amelyre gondolni lehetett: Olaszország eddigi követelőzésének megszűnését. Az olasz kormány tudvalevően szerbiai sikereink és terfoglalásuk jogán követelt kompenzációkat nemcsak a Balkánon, hanem burkoltan Dél-Tirolban is. Mikor tehát, ez a térhódításunk megszűnt, az olasz követelésnek tulajdonképpen magától el kellett esnie. Ám Olaszország, bárha Sonnino külügyminiszter római nagykövetségünk előtt elismerte azt, hogy a régi ki-

indulópont, »vagyis Szerbia bizonyos részeinek a cs. és kir. csapatok által történt megszállása — persze — elesett«, mégis hozzátette, »hogy most más a kiindulópont«, s ezért fontosnak tartaná a kompenzáció kérdését »már most megvitatni«. Egyben Olaszország nem érte be az albániai Valona kikötőjének biztosításával, hanem a város forrongásának ürügye alatt magát a várost is megszállotta csapataival.

Hogy a szerbiai kudarc milyen vakmerővé tette szövetségünket, bizonyoság rá Sonnino és Giolitti nyilatkozata, amelyet Bülow herceg, Németország római nagykövete előtt tettek. »Ausztria-Magyarország — mondták — belviszonyai folytán nem viselhet háborút s a megsemmisülésnek néz elébe.« Nyíltan bejelentették, hogy Olaszországnak területi előnyökre van szüksége a háborúból, s ez okból fegyverkezni kénytelen. Egyben Trentinót jelölték meg kompenzáció gyanánt.

Ezzel a hűtlen szövetséges először nyilatkozott meg kíméletlen őszinteséggel. Az osztrák területre éhes »szent önzés« felvetette a súlyos kérdést, amely többé le sem került a napi-rendről s annyi válságnak vált forrásává, okozván elsőben is gróf Berchtold távozását a külügyminiszteri székből. A külügyminiszter-változás, mely 1915 január 13-ikán történt, báró Burián Istvánt állította a monarchia külpolitikájának élére s a személlyel együtt változást hozott az Olaszországgal való tárgyalások menetébe is. Ez azonban a nagy háborúnak más fejezetébe tartozik. Itt egyelőre csak annyit kell megállapítani, hogy Olaszország nekibátorodásában része volt a szerbiai eseményeknek.

Magyarország és Ausztria közvéleménye e nemzetközi hatásokkal nem tudott akkor foglalkozni. Balkáni seregünk visszavonulása sokkal súlyosabban és közelebről érintette, semhogy ezek a távoli hatások felötlöttek volna. Általános megdöbbenés, levertség fogta el az itthonmaradt lakosságot. Egy pillanatra — először a világháborúban — a közlélek megrendülésétől kellett tartani. Riasztó hírek terjedtek el veszteségeink nagyságáról, amelyeket tápláltak a semleges országokon át hozánk eljutó szerb győzelmi jelentések és az ántánt terjesztette álhírek, amelyek természetesen többszörösre túlozták veszteségeinket. Soha, a háború eddigi legnehezebb napjaiban sem nyilatkozott meg ilyen hangulat; sem Lemberg eleste, sem a kárpáti betörések, e két legsúlyosabb esemény után sem. Hisz a

szerbek elleni háborút a magyar közvélemény is a saját háborújának fogta fel, a szégyenérzet és elkeseredés tehát érthető volt. Fokozta az általános levertséget a történekről való tájékozatlanság, valamint az a körülmény, hogy Szerbiában nagyobbára magyarországi közös-, honvéd- és népfelkelő-csapatok harcoltak, a veszteségek tehát jelentékeny részben nemzetünket érték.

Am mindez valóban rövid ideig tartott: nemzetünk lelkiereje győzedelmeskedett ezen a nagy megrendülésen is, a nyugalom és szilárdság visszatért a lelkekbe és csodálatot érdemlő magatartásra képesítette népünket. Befolyással volt erre az a körülmény is, hogy királyunk a sok nagyszerű győzelem váratlan semmivé válásának ügyében sürgős vizsgálatot rendelt el s azzal egy közvetlen környezetéhez tartozó tábornokot bízott meg. A vizsgálat eredményeképpen azután Potiorek tábornagyot és Frank Liboriusz gyalogsági tábornokot rövidesen nyugdíjazták, a határok mentén álló balkáni haderő parancsnokságát pedig *Jenő főherceg* lovassági tábornok vette át, vezérkari főnökéül *Kraus* Alfréd altábornagyot választva, aki annyira kitűnt képességeivel és sikereivel a szomorú véget ért balkáni hadjáratban.

Magának a vizsgálatnak részletes adatai nem jutottak nyilvánosságra, csak általános megnyugtató magyarázatképp bocsátották közre az alábbi hivatalos közleményt:

»Szerbiai győzelmes előnyomulásunk után haderőinknek visszavonása mindenféle, részben teljesen alaptalan híresztelést váltott ki.

Ezért tehát íme a felvilágosítás annak a vizsgálatnak alapján, melyet egy magas katonai bizalmi személy legfelsőbb parancsra ott a helyszínén haladéktalanul végezett.

A szerb harctéren kivívott sikerek után Balkán-haderőnk főparancsnoksága az ellenséges haderő teljes leverését vette tervbe. A megvalósítás közben azonban váratlan nehézségekkel találkozott. Az időjárás mostohasága folytán a csekélyszámú és zordon területen át vezető utánszállítási vonalak olyan állapotba jutottak, hogy a szükséges élelmiszer- és lőszerkészletek odaszállítása lehetetlenné vált. Mivel pedig az ellenség egyidejűleg új erőket gyűjtött és támadásba ment át, offenzívánkat kénytelenek voltunk megszakítani és az okosság parancsolta, hogy a hadsereg kedvezőtlen viszonyok között döntő harcba ne bocsátkozzék. Szerbiába benyomult haderőnk a hátrányos viszonyokkal számolva visszavonult, de meg

nem verték. Meg nem tört bátorsággal néz a jövő harcoknak elébe.

Aki a mi derék csapatainkat fáradtságos visszavonulásuk után látta, annak fel kell ismernie, hogy milyen nagy erkölcsi érték lakozik azokban. Elkerülhetetlen volt, hogy e visszavonulás alkalmával emberben és anyagban erzkény veszteséget ne szenvedjünk. De megállapítandó, hogy a veszteségeink mérvéről elterjesztett hírek a való tényeket messze túlhaladják.

A legjobb szellemtől áthatott csapataink napok óta jó szállásokban vannak, amelyeket mindennel elláttunk, ami szükséges. Várják további rendeltetésüket.

Eddigélé csak a határokon folytak le kisebb előörsi csatározások. A szerb hadsereg újabban semmiféle tevékenységet nem fejtett ki s a montenegróiak is csak jelentéktelen haderőkkel léptek fel Trebinje körzetében, de vereséget szenvedtek. Ennek dacára az elmúlt héten igen fontos és nagyjelentőségű változások történtek a déli hadszíntéren.

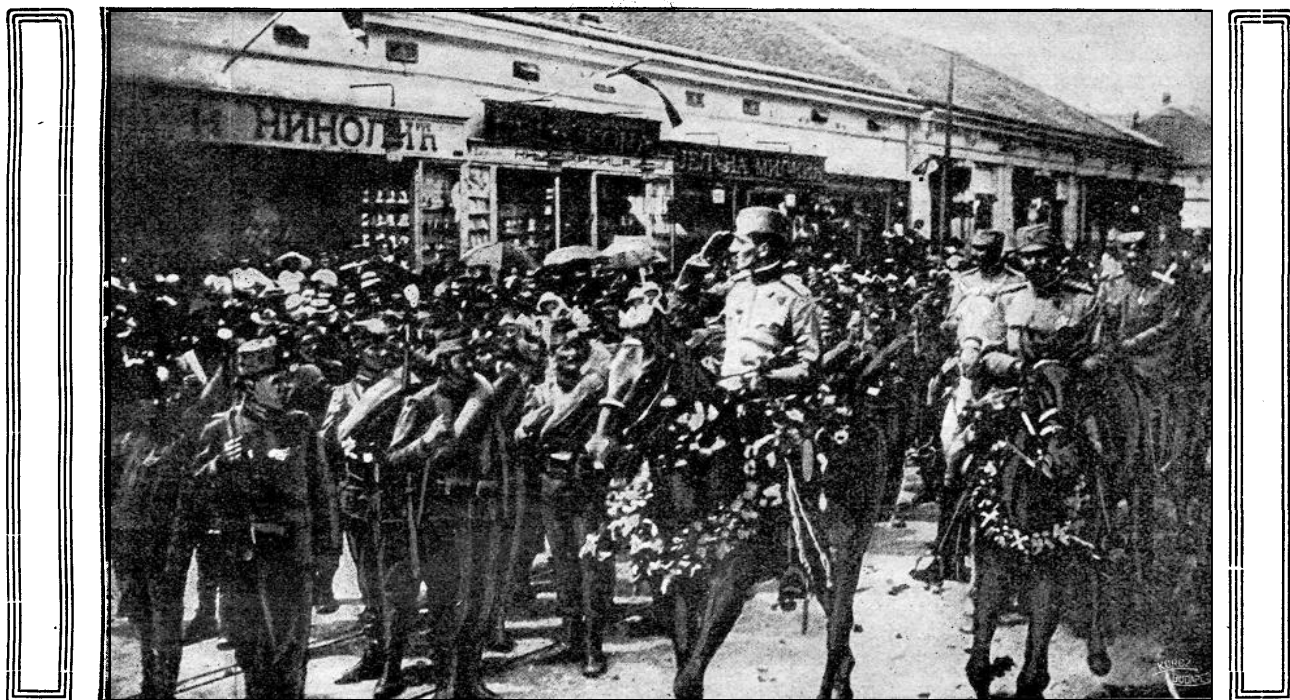
Ez a közlemény megnyugvást hozott ugyan, de nem elégítette ki kellőképpen a közvéleménynek a kellő tájékoztatásra való jogos igényét, valamint nem foglalta magában a kudarcért felelős tényezőknek nyílt elítélését sem. E tekintetben az első, fenntartás nélküli, bátor szót *Tisza* István gróf találta meg, aki újévi beszédében »a méltatlankodás egész keserűségével« bélyegezte meg a vétkeseket, mondván:

»Fáj az én lelkem, ha azt látom, hogy egy hadsereg, amely egy minden tekintetben kiváló ellenséggel szemben számbeli túlsúllyal is megküzdött, óriási terepnehézségek között, hosszú hetek és hónapok hősie harcaival a legmesésőbb önfeláldozással és hősiességgel babérokkal övezte homlokát: ezt az egész dicsőséget a nagyvilág szemei előtt újból elveszti, csak azért, mert emberfelettit kívántak tőle.«

A VISSZAVONULÁS OKAI.

Hogy mi volt ez az emberfeletti, micsoda számítási és vezetési hibák juttatták nagy-sikerű második balkáni támadásunkat a szégyenletes végre, arra nézve nem egy magyarázat jelent meg közvetlenül a kudarcot követő időben. Valamennyi közül leginkább közelíti meg a valóságot, bárcsak általános nagy vonásokat ad, Aage Madelung, a németek svéd nemzetiségű kiváló írója, aki december 18-ikán a következőket állapította meg:

»Sok túlzott híresztelés tolakszik előtérbe a hivatalos, szűkszavú jelentés mellett. De az

Sándor szerb trónörökös bevonulása Belgrádba 1914 december 15-én.

Angol folyóirat nyomán.

általános helyzetről csakhamar tiszta képet alkothat az ember, mert az igazságot sok ezer apróságról fel lehet ismerni: minden arcról leolvasható és minden nyelven szól. Nagyon nehéz hadjárat a szerbiai. Az utak fedezetlenek és a kunyhók százalmas szállást adnak a katonáknak. A támadó fél folyton hegynek felfelé megy, ahol a védelem mindig feljebb és feljebb vonul állásokba, amelyeket népe már előre elkészít. A nap állása is a szerbeknek kedvez, mert sokkal tisztábban lehet nyugat felé nézni, ha a nap mögöttünk van. Könnyebb így a fegyvert kezelni.

Mindennek ellenére is az osztrák-magyar csapatok nagy eréllyel, minden nehézséget legyőzve törtek előre körülbelül Kragujeváig. Hegycsúcsokat vettek be, amelyeken szerb halottak ezerszámra feküdtek egymás mellett. A fogoly szerbek csaknem mind foszlánnyá tépett uniformist hordanak, azok pedig, akiket utoljára hoztak, közönséges parasztruhában harcoltak már. Fáradtak a háborútól, munició- és élelemhiányról beszélnek és a szerb sereg kimerülése tükröződik bennük.

De azáltal, hogy a támadó frontot egészen Belgrádig szélesítették ki, az osztrák-magyar felvonuló seregben hézagok támadtak, amelyet a szerbek a kétségbeesés utolsó rohamával támadtak meg. Minden erejüket összehozták Macedóniából, a bolgár határról és

Belgrád alól, ahonnan jobbszárnyukat vonták be. Harcba állították a tizenöt éves fiúkból álló harmadik népfelkelő korosztályt, újra sorozták az ifjakat húsz éven alól, mindent a nyugati frontra dobtak, hogy az osztrák-magyar sereg jobbszárnyát benyomják.

Ilyen körülmények között következett be Szerbia kiürítése, nehéz utóvédharcok közepe, de minden valóban súlyos veszteség nélkül, bár a szerbek erről beszélnek. Szerbia sorsáért Lengyelországban harcolnak. A szerb harctérre csak éppen olyan sereget küldtek, amely elég ahhoz, hogy éreztesse, hogy a monarchiának, bár a keleti fronton óriási háborút vív, még a szerbiai harctérre is akad serege.

Ez az előadás azonban csak két általános stratégiai okot sorol fel. Egyet, mint hibát a mi részünkről, egyet, mint előnyt a szerbek részére. Holott az elkövetett hibáknak egész halmozata éppen az utolsó, a döntő pillanatban ragadta ki kezünkől a teljes győzelmet. Valósággal lélektani rejtély, miképpen történhetett, hogy az a vezér, aki három hónapon keresztül éppen előrelátásával, mesteri számítású műveleteivel, aránylag kis haderejének kímélésével tünt ki, s aki ezeknek a diadaloknak olyan rendkívüli, dicsőséges eredményeket köszönhetett, ilyen módon egy csapásra kockára vetette balkáni haderőnk minden eddigi győzel-

mének gyümölcsét. Bizonyos, hogy Potiorek tábornagy joggal számolhatott a szerb haderő megrokkolásával. Hisz Szerbia, mely a balkáni két háborúban mintegy négyszázezer főnyi seregéből hetvenezer embert veszített és 1914-ben mintegy háromszázötvenezer főnyi fegyverképes ember fölött rendelkezett, ennek a hadseregnek körülbelül egyharmadát veszítette el a háború első négy hónapjában. Jelentékeny volt vesztesége a mi első, augusztusi offenzívánk idejében is. A meghiusult betörési kísérletek ismét mintegy másfél hadosztályt kitevő emberanyagot fosztották meg. Végül a Potiorek-féle harmadik offenzíva hétről-hétre, sőt napról-napra ezekkel fogyasztotta meg a szerb hadsereg állományát. Hogy milyen méretekben folyt a szerb hadsereg pusztulása, arra következtetni lehet a nap-nap után ejtett foglyok számából, amennyiben a Kolubara-folyóig való előnyomulásunk közben mintegy húszezer foglyot ejtettünk. A véres ütközetek nagyszámú sebesültjein és halottain kívül, rendkívüli veszteségeket okozott a szerbek soraiban az a sokféle járvány, amely Szerbia területén dühöngött. A számbelileg kétharmadára lefogyott, erkölcsileg annyi ütközetben megrendített, vad menekülésszerű visszavonulásban lévő szerb sereggel szemben, mely az akkori helyzetben kellő mennyiségű hadianyaggal sem rendelkezett, bizonyára joggal vélte Potiorek helyesnek az előnyomulás kíméletlen folytatását. Ám nem vette számításba saját katonáink emberi teljesítőképeségét, hadseregének folytonos számbeli fogyatkozását, nem számolt másnemű váratlan eshetőségekkel. Ami a katonák teljesítőképeségét illeti, az a három hónapon át való folytonos harcban, az úgyszólván állandóan kedvezőtlen időjárás közepett s a nagyszabású erőltetett menetelés által még akkor is teljesen ki lett volna használva, ha a csapatok megfelelő ellátása állandóan lehető lett volna. Katonáinknak azonban a fáradalmakon, veszedelmeken, az álnok lakosság között való állandó idegfeszítő éberségen felül igen gyakran nélkülözéseket is kellett kiállaniuk. A szerbek minden visszavonulásukon elkergették a lakosságot s elpusztítottak mindent, amit az ellenség a maga hasznára fordíthatott. Előnyomulásuk közben csapataink tehát magában az ellenséges országban úgyszólván semmit sem találtak s kizárólag saját ételmező szervezetünkre voltak utalva. Hogy ez mit jelentett olyan országban, amilyen Szerbia és olyan időjárás mellett, amilyen második offenzívánk legnagyobb része alatt, de kivált vége felé, a Bal-

kánon uralkodott, azt külön kiemelni nem szükséges.

De nemcsak élelemben, hiányt láttak katonáink a legelemibb ruházati cikkekben is. Támadásunk irama olyan heves volt, a csapatok olyan rohamosan foglaltak terepet Szerbiában, hogy a ruházati cikkek utánpótlása majdnem lehetetlenné vált, annyival inkább, mert hisz a folytonos harcokhoz szükséges nagymennyiségű lövészer utánszállítása volt az elsőrendű, a legsürgősebb feladat, s ez is csak nagy nehézségek között történhetett meg. Mikor csapataink a Kolubara-folyóhoz és a Valjevótól délre húzódó hegyláncokhoz értek, ruházatuk valóban a legsiralmasabb állapotban volt. Katonáink valóságban le voltak rongyolódva, a lábbei a három hónapos állandó gyaloglástól ekkor már szinte lefoszlott lábaikról úgy, hogy a Potiorek seregének sok tízezer embere teljességgel meztelb menett és harcolt már november végén. Ebben az időben csapott le hosszútűró csapatainkra a korai tél. Ám a lelkesedés, a folytonos győzelem mámore még a fagy okozta szenvedéseket is feledtette a mi vitéz katonáinkkal, akiknek igénytelensége, lelki és testi teherviselőképessége ebben az időben minden korok bámulatát megérdemli.

De ismét fordult az idő, a fagyot enyhe meleg követte s az általános olvadás vízbe, sárba fullasztotta a vidéket. A nedvesség, az emberi szervezetnek ez a legártalmasabb ellensége, hihetetlen szenvedéseket okozott rosszul öltözött, védtelen tagokkal küzdő katonáinknak. Úgy lehet, még ezt is kibírták volna, ha az időjárás változásának egyéb következményei nem lettek volna. Az ételmezési vonatok elakadtak, nem érték el a harcvonalat. Az eddigi roppant nagy szenvedésekhez az éhség gyötrelme is járult. Elmaradtak sok helyütt az ágyúk is, amelyeknek hatalmas szava olyan félelmesen hangzott harcközben az ellenség, s olyan biztatóan, megnyugtatóan a mi katonáink fülébe. Ráadásul a sok szakaszon kellő tűzerőségi támogatás nélkül maradt gyalogság a maga fegyverére sem támaszkodhatott, mert kifogyott a lőszerből anélkül, hogy a pótlás megérkezett volna. Ennyi csapás, ennyi hiány és mulasztás összeroppantja a legnagyobb lelkiert is. Azok a katonák, akiknek csodálatos erkölcsi tulajdonságai nem egyszer lehetetlennek látszó helyzetekben is helytállottak és diadalmaskodtak, a harc elemi eszközeinek és szükségleteinek híján, tehetetlenül állottak szemben az ellenséggel. S a tehetetlenség érzése minden energiának megölője. Az egyé-

nenként való ez elgyengüléshez járult a csapattestenként való meggyengülés is. Csak természetes volt, hogy azok a csapatok, amelyek három hónap óta harcban állottak, a harci veszteségek és a betegség általi fogyaték révén, létszámukban jelentékenyen megcsökkentek. Voltak ezredek, amelyeknek állománya ezerkétszáz-ezerhatszázra csökkent le. Az utánpótlás e téren is csak nagyon szerény lehetett, nemcsak a forgalmi nehézségeknél fogva, hanem az általános hadihelyzet okából is. Németország és a monarchia ugyanis éppen a szerbiai döntő harcok idejében folytatta nagy hadjáratát a november-decemberi általános orosz támadás ellen. Ekkor folytak a döntő nagy csaták Észak- és Dél-Lengyelországban, ekkor indult meg a nagy orosz támadás Nyugat-Galiciában, Krakó ellen, és a Kárpátokban, Magyarország felé. Ami elindítható tartalékcsapat a monarchia területén állott, azt majdnem mind északra kellett vetni. A szerbiai hadműveletek számára bizony alig jutott belőle. Hiába, a Balkán minden fontossága, érzésünkhöz és érdekeinkhez való közelállása, s a Potioreféle aratta nagy győzelmek mellett is csak mellékharctér lehetett akkor, amikor északonsok milliós hadseregek sorsdöntő csatákat vívtak.

A csapatoknak ilyen szám- és minőségbeli meggyengülése mellett s kellő tartalékok reménye nélkül is, Potiorefek tábornagy folytatta az offenzívát. Sőt nemcsak folytatta, hanem ki is terjesztette azt. Míg a Kolubara előtti harcokban csapatainknak hetven-kilencven kilométeres harcvonalat kellett befogniok, addig a Kolubarán túl jutva, ez a harcvonat rohamosan százötven kilométernyire szélesedett ki. A haderő száma kisebb, a védendő vagy támadólag elfoglalandó terület mérete nagyobb lett, majdnem megkét-szereződött. Csak természetes, hogy ilyen körülmények között a roppant harcvonalat nem lehetett minden szakaszán a biztonságunk megkívánta mértékben megszállni. Előretörő oszlopaink között rések támadtak, melyek az előnyomulási irányok szétágazódásánál fogva egyre nagyobbodtak. Ennek nemcsak az volt a következménye, hogy az egyes oszlopok mind távolabb kerültek egymástól s így egymást kölcsönösen nem támogathatták, hanem az is, hogy a szerbek, akiknek saját földjüknek és terepének ismerete különben is nagy előnnyel szolgált, ezeken a réseken könnyen beékelődhetek a mi egyes hadoszlopaink közé.

Ha mindehhez a hátrányhoz hozzávesszük a szerbek végső kétségbeesésében rejlő nagy erőtenyezőt, előnyüket, hogy közelebb jutottak

visszavonulásukkal országuk belső segélyforrásaihoz, tehát saját hadműveleti alapjukhoz, hozzávesszük a szerbeknek már egy előző szakaszban ismertetett utolsó erőfeszítéseit, kétségtelen, hogy a pihenés nélkül való további előnyomulás és támadó fellépés erőszakolásának csak végzetes következményei lehettek.

A diadalmas vezért cserben hagyta eddig mutatott előrelátása, mindenre gondoló számvetőképessége. Potiorefek tábornagy az utólagosan jól látható lehetetlen körülmények között is erőszakolta az előnyomulást. Mintha valóra akarta volna váltani november 5-iki hadparancsának szavait s még a tél beállta előtt be akarta volna fejezni mindenáron a balkáni hadjáratot. Ennek a túlzott, mindent kockáztató határidőhöz kötött téves győzelmi akarata volt következménye az a vakság, mely elhomályosította a kiváló vezér addigi éleslátását s minden addigi nagy sikerünknek egyszeriben való összeomlásához vezetett. Valóban nem lehet ezt mással jellemezni, mint ismét Tisza István grófnak azzal a szavával, amelyet egyik cikkében mondott ki, hogy ez a keserves, felhőborító csapás a vezetés megbocsáthatatlan könnyelműsége folytán érte nemzetünket.

MÁSODIK BALKÁNI HADJÁRATUNK HATÁSA.

Am minden vád mellett, amellyel joggal illethetjük második balkáni hadjáratunk vezetőit, Potiorefek tábornagy mellett, néhányak kivételével, számos más tábornokot, különösen Frank Liboriuszt is, meg kell állapítani, hogy annak a csúfos vég mellett is igen jelentős hatása volt a világháború további menetére. Célját, Szerbia teljes leigázását ugyan el nem érte, sőt a visszavonulásban megnyilvánuló kudarc révén egy pillanatra kedvezőtlenül befolyásolta a nemzetközi helyzetet is. De kétségtelen, hogy a kudarc első benyomásainak multával az egész hadjárat emlékeképpen megmaradt a nagyvilág tudatában Ausztria és Magyarország rendkívüli erejének az elismerése. Még ellenségeink sem titkolták el maguk előtt, hogy ez a három hónapos balkáni akció a maga bámulatraméltó diadalaival, döntő erőpróba volt annak a monarchiának részéről, amely északon élet-halálharcot vívott a háromszoros orosz túlerővel, s amellet egyéb határait, különösen az Olaszország felé esőt is, kénytelen volt teljes értékű csapatokkal megszállva tartani, hogy magát minden meglepetés ellen megóvja. Ez erőpróbának hatóerejét jelentékenyen növelte, hogy azt

harcban edzett, mindenre elszánt vitéz és a támadást végző haderőinknél jóval számszerű ellenséggel szemben hajtotta végre.

Ezen az erkölcsi eredményen felül egy döntő következménye mégis volt ennek a hadjáratnak. A három hónapig tartó nagy-szerű küzdelemben ötödik és hatodik hadseregünk megőrlötte Szerbia erejét, a roppant veszteségek révén, amelyek a szerbeket ezekben a küzdelmekben érték. Azt a jelentékeny katonai pozíciót, amelyet Szerbia a balkáni háborúknak elért, a Potiorek-féle offenzíva megsemmisítette s ezzel kiküszöbölte a Balkánról a ránk nézve legveszedelmesebb tényezőt. Hogy ez valóban így van, azt bebizonyították a visszavonulásunkra következő idők. Szerbia, ha valóban győzött volna, ha a mi visszavonulásunkat a saját erejéből s nem a magunk rossz helyzete révén érte volna el, kétségtelesen üldözötte volna visszavonuló seregeinket. Az erre való akaratban s az akaratot felfokozó gyűlöletben a szerbeknél bizonyára nem volt hiány. Ezenfelül, ha valósággal maga-kívívta győzelem lett volna az aranyelovác—gornimilanováci eredmény, Szerbia kétségtelesen rendelkezett volna offenzív erővel határaink veszélyeztetésére. Hisz azokat csak a balkáni hadjáratban kimerült csapatok védték. Ám, Szerbia — az ezután következő idők bizonyítják — szemlátomást elvesztette támadó erejét. Nemcsak hogy nem üldözötte kellőképpen visszavonuló seregeinket, hanem az állítólagos győzelmet teljesen kiaknázatlanul hagyva, tíz hónapon keresztül tétlenül maradt déli határainkon. Hogy mennyire erejét veszítette a szerb katonai hatalom, legjobban mutatja az az intézkedés, amellyel mindjárt visszavonulásunk után Szerbia legtöbb részében megkezdtek az ötven-hatvan éves férfiak besorozását, Nyilván újra kellett szervezni a megrokkant szerbhadsereget, talpra kellett állítani sok egészen elpusztult keretet. Ilyformán Szerbia hadereje második balkáni hadjáratunk következményeképpen kiküszöbölődött a világháború lényeges katonai tényezői közül. Csetepaté, csatározás a határokon azért fordult elő, de lényeges, számbavehető katonai akciót Szerbia többé nem kezdett. Amit vezérkarunk jelentéseinek ez az úgyszólván állandóan visszatérő mondata bizonyít: »a balkáni hadszíntéren semmi sem történt«. Ez a refrén csak egyszer maradt el, amikor az eddigi harcokban ugyancsak súlyosan megviselt Montenegró fejtett ki némi tevékenységet. Trebinje, Bilek, Cattaro, Focsa, Visegrád és a többi voltak

azok a határpontok, ahol szerb komitácsi-bandák és kisebb montenegrói erők nyugtalanítást kíséreltek meg, anélkül hogy eredményt értek volna el. Összes sikerük hosszú hónapokon keresztül csak néhány jelentéktelen határresz megszállásából állott, Bosznia, Hercegovina és Dalmácia legdélibb vidékein. Ám a mi hadseregünk nem maradt tétlen. Az adott helyzetnek megfelelően a balkáni mellékharctérré csak annyira vetett ügyet, hogy gondoskodott déli határainknak megfelelő védelméről. Lövészárkokat, fedezékeket ástak mindenfelé a határok mentén s azokat a háború eddigi tapasztalatai alapján felszerelték a modern védelem minden eszközével. A Duna, a Száva és a Drina mentén többszörös drótkadály húzódott s olyan ellentállóképességet adott a határvédő műveknek, hogy teljes biztonságban érezhettük magunkat s nyugodtan bízhattuk déli határainkat elenyészően kicsiny csapatokra. A védőintézkedések éppen legjobbkor történtek meg. Északon ekkor volt kialakulóban a kárpáti téli nagy csata, amelyben a monarchiának minden erejére, az egykori balkáni haderő nagy részére is szüksége volt. Jelentékeny részét valóban északra is szállították. Déli haderőnk parancsnoksága pedig állandó megfigyelő és felderítő szolgálattal gondoskodott arról, hogy meglepetés bennünket ne érhesse. A határőrségeken felül állandó felderítő járőrök működtek, repülőgépeink pedig gyakran szállottak el Szerbia fölött, le egész Kragujeváciig, Montenegró fölött Cettinjéig, ahol nemcsak bombavetésükkel emlékeztették ellenségeinket a mi erőnkre, hanem megfigyelték, nem készül-e újra valami ellenünk a Balkánon.

Déli határainknak ez a biztonsága fontos volt nemzetközi vonatkozásban is. Újabb veszedelem a Balkán felől, kivált az 1915. év első négy hónapjában, a kárpáti csata idejében, válságossá lehetett volna reánk. Így azonban délről való teljes zavartalanságunk állandó intőjel maradt a Balkán összes államai számára, intőjel, hogy a monarchia még kudarcában is milyen súlyos csapásokkal tud lesújtani ellenségeinkre; intőjel, hogy a sokmillió hadsereg irdatlan tömegeinek állandó rohama sem tudja megakadályozni a monarchiát, hogy ha kell, félkézrel gyűrje le hátbatámadó ellenségeit.

És mindenekfölött nagy megnyugtató volt ez *Törökországnak*, amely második balkáni hadjáratunk sikeres kezdetein szállott harcba a mi oldalunkon, s amelyet a balkáni helyzetnek ellenséges irányú alakulása a kedvező körülmények nélkül válságos helyzetbe sodort volna.